

Рад примљен: 28. 6. 2016.
Рад прихваћен: 20. 9. 2016.

Стручни рад

Александра Д. Павић Панић
„Техноарт Београд“, Београд

Концепт енглеског језика као лингва франке и његова улога у формирању образовних језичких полиглотика у Европи

Резиме: Овај рад даје се њомом која је дуго актуелна у научним круговима, а то је концепт енглеског језика као лингва франке (ЕЛФ) и његова улога у формирању образовних језичких полиглотика у Европи, чији је циљ стварање илурилингвалног јојединца и мултилингвалне средине које одликује толеранција и поштовање различитости. У првом делу рада се разматра распрострањеност енглеског језика на планетарном нивоу, као последица глобализације, развоја информационих технологија и потребе за доживотним усавршавањем и најрежимом. У другом делу се говори о образовним језичким полиглотикама Европе, где је доминација енглеског, такође, присутна. Циљ рада је да се, на основу превода релевантних извојра, прикаже какав утицај енглески као лингва франка има у стварању језичких полиглотика у Европи. Извесни аутори сматрају да познавање ЕЛФ-а омогућава већу мобилност грађана Европе и учешћивање у свим јавним сферама, као и да ЕЛФ може послужити у промовисању других језика и култура. Међутим, у Савету Европе постоји свест да полиглотика доминација енглеског језика може угрожити тежњу језичких полиглотика Европе да се створи вишејезично друштво, где су сви језици равноправни и подједнако вредни.

Кључне речи: енглески језик као лингва франка (ЕЛФ), образовне језичке полиглотике, различитости.

Увод

Жеља за напретком, разменом знања, упознавањем различитих народа и култура, од-

ласци у иностранство на одмор ради даљег школовања или посла намећу потребу да се познаје барем један страни језик. Потреба за проналажењем глобалног средства комуникације ради даљег усавршавања или постизања неког циља,

1 aleksandra.pavic@gmail.com

Copyright © 2016 by the authors, licensee [Teacher Education Faculty](http://www.teachereducation.org) University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

као и појава интернета, који је повезао људе из различитих делова света, довеле су до тога да се први пут у историји један језик – енглески – јавио као глобална лингва франка, којим се људи широм планете служе, како би комуницирали и остварили неки напредак на личном или глобалном плану. Огромна распрострањеност енглеског језика, односно све већи број његових говорника, утиче на креирање језичких политика у Европи, где енглески доминира као други, односно страни језик. Ауторка Ђолић наводи да доба глобализације карактерише, између осталог, успон енглеског језика, стога ће „почетак трећег миленијума остати забележен као почетак језичког, можда и културног, империјализма енглеског језика, који се незауостављиво шири целим светом и улази у све сфере, како радног, тако и животног простора сваког појединачног становника наше планете“ (Ђолић, 2013: 21). Овакв језички империјализам носи са собом различита питања и проблеме које је потребно решити у оквиру политике образовања. Намеће се потреба за променама на пољу организовања и извођења наставе, како енглеског као мајорног језика, тако и других страних језика.

Енглески језик као лингва франка

Ауторка Хаус (House, 2003: 557) објашњава термин лингва франка (*lingua franca*) – потиче од арапског *lisan-al-farang* и значи језик посредник који су говорници арапског користили у комуникацији са путницима из западне Европе, а касније се његово значење проширило и означавао је језик трговине. Ауторка Филиповић наводи да се енглески као лингва франка (скраћено ЕЛФ) може дефинисати као „језик који се користи као средство комуникације међу припадницима различитих лингвокултурних групација којима дати језик није Л1“ (Filipović, 2009: 97). Она скреће пажњу на то да се први пут у историји један језик користи на глобалном нивоу,

а на његову структуру и садржај у подједнакој мери утичу и изворни говорници и они којима је то страни или други језик.

Чувени лингвиста Дејвид Кристал у многим својим чланцима бави се овим феноменом, односно енглеским као планетарним језиком и како говорници овог језика утичу на његово мењање. Он (Crystal, 1997) критикује употребу метафоре „тројански коњ“, коју неки аутори користе, а која реферира на ширење енглеског језика и наметање његове културе широм света. Кристал наводи да три четвртине енглеског вокабулара чине позајмљенице, које су током периода од хиљаду година ушле у енглески језик из сто двадесет различитих језика. Ако би се држали поменуте метафоре, онда унутар енглеског језика постоји велики број (сто двадесет) „тројанских коња“. Такође, овај аутор објашњава да је веза између културе и језика сложена, истиче да увек морамо бити обазриви услед потенцијалних опасности од „лингвистичког империјализма“, али да не треба претеривати. Он се не слаже са тврдњом извесних аутора да се кроз учење енглеског језика увек намећу англиксонске културне и друштвене вредности. Енглески може послужити и као посредник у упознавању других култура, развијању толеранције и стварању свести о културној различитости. Кристал (Crystal, 2000) у свом чланку „Будућност енглеског као светског језика“ прави паралелу између енглеског и латинског језика, истичући сличности и разлике ова два језика чија се доминација дешава у различитим периодима. Ширење латинског језика је за последицу имало фрагментацију, стварање нових језика који и данас живе на рачун његовог нестанка. Када се језик шири, он се и мења. Култура, флора и фауна у различитим деловима света се разликују, па се самим тим намеће потреба за проширивањем вокабулара енглеског језика, нови говорници га модификују и прилагођавају свом окружењу и својим потребама. Брамфит (Brumfit, 2001) каже да је огромна распрострањеност ен-

глеског језика довела до тога да он не припада више само говорницима којима је матерњи или први језик. „Језик је заправо у власништву свих оних који га користе, а под тим се подразумева моћ да се језик прилагођава и мења“ (Seidlhofer, 2003: 7). Међутим, иако се и у експанзији енглеског језика препознају елементи фрагментације, Кристал сумња да ће он доживети исту судбину као и латински, односно да ће у будућности доћи до стварања енглеске породице језика на рачун стандардног енглеског. Он објашњава да је у средњем веку било лако бити изолован од остатка света, а да је данас, са постојањем интернета, то готово немогуће и да та повезаност људи омогућава одржање енглеског као глобалног језика. Кристал (Crystal, 2001; 2006) у својим радовима износи да, осим тога што интернет омогућава одржање енглеског као лингве франке, он омогућава и мултилингвизам. Кроз примере јапанског, јужноафричког, америчког и британског енглеског овај аутор илуструје тврдњу да за разумевање није довољна само лингвистичка димензија, већ је неопходно познавање културе различитих говорника. Он истиче да су појава интернета и развој информационих технологија пружили прилику свим језицима света да брзо и лако нађу своје место на нету и искористе га за промоцију и ширење. Такође, Кристал додаје трећи – електронски медијум – на два која постоје вековима – говорни и писани језик. Промовисање мањинских језика и њихових култура путем интернета је лако и приступачно где год има струје, рачунара и интернета; те предности које интернет нуди могле би се искористити како би се јачали језици са малим бројем говорника у односу на доминантне језике, пре свега енглески. Овај аутор (Crystal, 2003), говорећи о угроженим језицима и о томе шта је потребно за ревитализацију језика, истиче да је највећи проблем неразвијена свест јавности да неким језицима прети изумирање и да је неопходно предузети одређене кораке како до тога не би дошло. Он нуди модел решавања овог проблема

описујући четири начина да се јавност упозна са овим проблемом – путем медија, уметности, интернета и школског плана и програма. Ова последња ставка указује на то да образовне језичке политике могу умногоме допринети почетку решавања овог проблема. Такође се истиче да је, осим развијања свести, неопходан и ентузијазам како би се ишло у смеру решавања поменутог проблема.

Улога енглеског језика у формирању образовних језичких политика у Европи

Образовне језичке политике и планирање баве се „одабиром језика који ће се користити као језици образовања, односно додатни/страни/други језици у датом образовном систему“ (Filipović, 2009: 54).

Када је у питању Европа, аутор Бридбах (Breibach, 2003) бави се питањем енглеског језика у Европи, где се плурилингвизам поставља као начело и циљ образовних језичких политика. Треба омогућити сваком појединцу да постане плурилингвалан ради социјалне и политичке инклузије и формирања европског идентитета, а притом сачувати и промовисати културну различитост. Он наводи (Breibach, 2003) да Водич за развој образовних језичких политика у Европи (*The Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*) каже да „образовне језичке политике треба да промовишу учење неколико језика током живота сваког појединца како би Европљани постали грађани које карактерише плурилингвизам и интеркултуралност, који су способни за међусобну интеракцију у свим сферама живота“ (Council of Europe, 2003: 7). Право да сваки појединац користи, учи и подучава свој језик/језике сматра се „културним правом“ као једном спецификацијом људског права (Breibach, 2003: 11), јер „учити један језик значи такође учити о једној култури, још једном начину категорисања и квалификовања

света, изражавања и конструисања мисли и емоција појединца“ (Audigier, 1999: 18). Бридбах (Breidbach, 2003) сматра да је Савет Европе свестан да је кроз наставу страног језика, где доминира енглески језик као страни, отежано промовисање лингвистичке разноликости. Филиповић (Filipović, 2009), такође, говори о томе да Савет Европе упозорава да није довољно тежити мултилингвизму, већ је потребна политичка воља и економска моћ да се разбију предрасуде о довољности и апсолутној вредности енглеског језика као страног. Међутим, неки аутори (Carmichael, 2000; Raasch, 1999; Huber, 1998) сматрају да би ограничавање наставе енглеског као страног могло имати више штете него користи, јер управо „компетентна употреба енглеског језика осигурава доминацију говорника у свакој врсти комуникације међу говорницима европских земаља“ (Janssen, 1999: 46). Познавање енглеског данас пореди се са умећем читања и писања у доба индустријализације (Carmichael, 2000). Енглески као лингва франка се сматра делом општег образовања (Huber, 1998), а неки сумњају да би се многи глобални проблеми могли решити без познавања енглеског језика (Raasch, 1999).

Хаус (House, 2003), истражујући енглески и његову улогу као лингве франке у Европи, истиче да он не представља претњу Л1 и мултилингвизму, јер треба правити разлику између језика комуникације (као што је данас, на пример, ЕЛФ) и језика идентификације (на пример, матерњи). У раду (House, 2003) се помиње нови тренд данашњице – увођење ЕЛФ-а као језика наставе (language of instruction) на факултетима. Као пример, представљен је модел ЕЛФ-а у високом образовању Немачке, а увођење овакве новине ауторка објашњава као покушај немачких универзитета да стекну епитет интернационалних и привуку што већи број страних студената, а самим тим и прилив финансијских средстава, јер се студије плаћају. Показало се да оваква пракса у Немачкој није угрозила национални је-

зик те земље, већ је ЕЛФ послужио као посредник у ширењу немачког језика и културе. Наиме, према њиховој образовној политици, ЕЛФ се користи само у почетку и служи као помоћни језик (auxiliary language) док страни студенти не савладају немачки. Према овој ауторки, ЕЛФ је само језик хибрид (hybrid language); она нас подсећа да је Фишман (Fishman, 1977) још пре двадесет пет година ЕЛФ назвао „додатним језиком“ који функционише у спрези са локалним језицима а не насупрот њима. Хаус сматра да, ако на овај начин посматрамо ЕЛФ, нема бојазни да ће он угрозити наш матерњи језик, већ може посредовати у његовој промоцији и ширењу.

Њунар (Neuner, 2002) се такође бави концептом енглеског као планетарног језика (лингва франка) и његовом улогом у различитим образовним политикама, ослањајући се на Водич за развој образовних језичких политика у Европи (The Guide for the Development of Language Education Policies in Europe). Он наводи (Neuner, 2002) три аспекта која су допринела популарности и мотивацији за учење енглеског широм света: тржишна вредност (исплати се учити га), једноставне граматичке структуре које се уче са лакоћом (барем у почетку) и статус који му људи додељују доводећи га у везу са имућности и напретком. Међутим, Њунар скреће пажњу на неке битније аспекте учења страног језика, истичући да тако човек проширује видике и искуства, како о спољашњем свету, тако и о свом унутрашњем свету; учење страног језика доприноси формирању ставова о другим људима и њиховој култури, што даље води отворености и толеранцији или предрасудама и аверзији (Neuner, 2002). Он наводи да се образовне језичке политике Европе темеље на одржању и промовисању различитости. Основна карактеристика Европе у целисти, као и појединачних држава чланица Европског савета јесте да су мултикултуралне и мултилингвалне. Троструки циљ европске језичке политике, када је у питању учење страних језика, подразумева: прагматични циљ (учење

страних језика ради лакше мобилности грађана и размене идеја), интеркултурални циљ (превазилажење предрасуда и развој толеранције међу становницима Европе) и социјално-политички циљ (пружање заштите и подршке богатом лингвистичком и културном наслеђу ради узајамног обогаћивања). На основу овога, поменути аутор (Neuner, 2002) изводи неколико закључака у вези са принципима учења страних језика у оквиру европске језичке политике: настава страног језика треба да развије интересовање за друге културе, да развије отвореност и толеранцију према различитом, поред прагматичних вештина; учење више страних језика треба поставити као централни елемент формалног образовања; сваком Европљанину треба пружити шансу да учи више од једног страног језика током школовања; понудити различите језике (који се говоре у Европи али и ван ње); циљеви, мотивација, интензитет, методе и контексти учења различитих језика се могу разликовати, па се у складу са тим разликују и постигнућа у различитим језицима који се уче. Овај аутор (Neuner, 2002) затим истиче да енглески у односу на остале језике има двоструку улогу у европском контексту. Постоји очигледна потреба за једним језиком који се може користити у свакодневной комуникацији Европљана, а енглески као лингва франка испуњава ту функцију. Енглески, такође, заузима прво место као страни језик у наставним плановима и програмима широм Европе, осим у земљама где је матерњи. Овај аутор говори да би доминација енглеског могла да угрози концепт европске језичке политике који се темељи на лингвистичкој разноликости и предлаже два начина за решавање овог проблема. Ако се пође од тога да постоји јака мотивација за учење енглеског језика и да се он учи са лакоћом, онда је потребно у оквиру школског курикулума ограничити време учења енглеског језика и резервисати га за учење других страних језика. Енглески као први страни језик треба искористити као базу за учење других страних језика на осно-

ву сличности. Он, такође, наводи да приликом учења једног страног језика поред лингвистичких елемената стиче се и искуство како учити страни језик, које се може применити на учење сваког наредног страног језика, а ради лакшег и бржег савладавања.

Закључна разматрања

Глобализација, развој информационих технологија и потреба за доживотном едукацијом допринели су важности језичке компетенције као кључне професионалне квалификације. Иако језичке образовне политике Европе теже стварању мултилингвалног друштва које карактерише толеранција и поштовање различитог, избор другог или страног језика често је под утицајем ширег социополитичког контекста и углавном се, у оквиру формалног образовања, као обавезни предмети уче језици доминантни на основу политичке и економске моћи. Ауторка Хаус (House, 2003) наводи да је ЕЛФ због своје огромне комуникативне вредности стекао посебан статус у ЕУ и издвојио се у односу на друге европске језике. Познавање ЕЛФ-а омогућава, како становницима света, тако и становницима Европе, већу мобилност и упознавање са различитим културама и језицима.

Водич за развој образовних језичких политика у Европи (*The Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*) налаже да образовне језичке политике Европе треба сваком грађанину да пруже прилику да учи више језика, негујући матерњи језик и културу, поштујући културе других Европљана и служећи се још неким европским језиком, пре свега енглеским, ради бољег интегрисања и учешћа у јавним сферама у једној мултилингвалној средини као што је Европа (Breidbach, 2003; Neuner, 2002). Хаус (House, 2003) истиче да језичке образовне политике треба да буду отворене и флексибилне и треба да препознају најбоље начине

како да постављене циљеве успешно спроведу у пракси, ослањајући се на моделе који су дали добре резултате. Немачка представља добар пример како привући стране студенте да студирају и упознају се са другачијом културом и језиком, служећи се ЕЛФ-ом као језиком наставе у почетном стадијуму студирања.

Осим тога што треба бити обазрив услед потенцијалних опасности од лингвистичког империјализма, многи истраживачи (Filipović, 2009; Crystal, 2006; 2001; 2000; 1997; House, 2003; Fishman, 1977) сматрају да нема разлога за страх услед употребе ЕЛФ-а на планетарном нивоу, јер мањински језици могу искористити предности познавања ЕЛФ-а ради сопственог промовисања и ширења. Међутим, иако доминација енглеског језика у свету не значи увек и на-

метање англосаксонског културног модела, што показују различити варијетети овог језика широм света (World Englishes), чији говорници утичу на његово мењање и примери су прилагођавања енглеског језика различитим културама (Crystal, 2006; 2001; 2000; 1997), Савет Европе и неки истраживачи (Filipović, 2009; Breidbach, 2003; Crystal, 2003; Neuner, 2002) свесни су да толика доминација може угрозити развој вишејезичности. Они истичу да је неопходан ентузијазам, али и политичка воља и финансијска средства како би се учење различитих страних језика спровело у дело и како би се одагнала претдубеђења у вези са учењем енглеског језика као страног, где се он доживљава као довољан и вреднији од језика са мањим бројем говорника.

Литература

- Audigier, F. (1999). Basic Concepts and core competencies for education for democratic citizenship. DGIV/EDU/CIT (2000) 23. Document CDCC /Delphes (99) 4. Online <http://www.coe.int> (Education). In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Beacco, J. C. & Byram, M. (2002). Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education, Strasbourg, Council of Europe (Executive Version). In: Neuner, G. (Ed.). *Policy approaches to English* (2002). Strasbourg: Language Policy Division.
- Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Brumfit, C. (Ed.) (1982). *English for International Communication*. Oxford: Pergamon.
- Carmichael, C. (2000). Conclusions: Language and National Identity in Europe. In: Barbour, S. & Carmichael, C. (Eds.) *Language and Nationalism in Europe* (280–289). Oxford: Oxford University Press. In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (2003). Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Executive version. www.coe.int/lang (Language Policies). In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.

- Crystal, D. (1997). *Language: medium, barrier, or Trojan horse?* (Contribution to: Cultural Diplomacy at the Crossroads: Cultural Relations in Europe and the Wider World, Wilton House, 26 November, 1997). Retrieved December 12, 2014. from: <http://www.davidcrystal.community.librios.com>
- Crystal, D. (2000). *The future of English as a World Language*. Retrieved December 12, 2014. from: <http://www.davidcrystal.community.librios.com>.
- Crystal, D. (2001). *Languages on the Internet*. Retrieved December 12, 2014. from: <http://www.davidcrystal.community.librios.com>.
- Crystal, D. (2003). *Crossing the Great Divide: Language Endangerment and Public Awareness*. (Keynote Speech to the International Expert Meeting on Endangered Languages, UNESCO, Paris, 10 March, 2003). Retrieved December 12, 2014. from: <http://www.davidcrystal.community.librios.com>.
- Crystal, D. (2006). *Towards a philosophy of language management*. (Keynote paper at the conference *Integrating Content and Language in Higher education*, Maastricht, 28 June, 2006). Retrieved December 12, 2014. from: <http://www.davidcrystal.community.librios.com>.
- Dolić, S. (2013). *Globalizacija i menadžment u nastavi stranih jezika: Engleski jezik na početku III milenijuma*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.
- Filipović, J. (2009). *Moć reči. Ogleđi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Fishman, J. A. (1997). English in the context of international societal bilingualism. In: Fishman, J. A., Cooper, R. & Conrad, A. (Eds.) *The Spread of English* (329–336). Rowley, Massachusetts: Newsbury House. In: House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism?. *Journal of sociolinguistics*. 7 (4), 556–578.
- House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism?. *Journal of sociolinguistics*. 7 (4), 556–578.
- Huber, L. (1998). Lingua franca und Gemeinsprache. Gehört zur Allgemeinen Bildung eine gemeinsame Sprache? In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Janssen, H. (1999). Linguistic dominance or acculturation – problems of teaching English as a global language. In: Gnutzmann, C. (Ed.) *Teaching and Learning English as a Global Language, Native and Non-Native Perspectives* (41–55). Tübingen: Stauffenburg. In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Neuner, G. (2002). *Policy approaches to English*. Strasbourg: Language Policy Division.
- Raasch, A. (1999). Breaking down borders – through languages. In: Krumm, H.-J. (Ed.). *The Languages of our Neighbours – our Languages* (78–91). Proceedings of the Symposium, Vienna 29. 10–31. 10. 1998. Vienna: Eviva. In: Breidbach, S. (2003). *Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English* (1–24). Conference on Languages, diversity, citizenship: policies for plurilingualism in Europe, Strasbourg, 13–15 November, 2002. Strasbourg: Council of Europe.
- Seidlhofer, B. (2003). *A concept of International English and related issues: from 'real English' to 'realistic English'?*. Language Policy Division, DG-IV-Directorate of School, Out-of-School and Higher Education, Council of Europe.

Summary

The paper deals with English as a lingua franca (ELF) and its role in creating language education policies in Europe. English has been becoming an international language and a basis of communication at global level, so it holds first place as a foreign language in many European countries. Although language education policies in Europe promote plurilingualism and cultural diversity, the dominance of English, both as a lingua franca and foreign language, is obvious. According to some authors, English as a lingua franca is not a threat to multilingualism and it can even promote it. They emphasize the importance of getting acquainted with the models of using ELF as a global, intermediary language in promoting other languages and cultures in Europe. The paper indicates that language education policies should be open and flexible, they should encourage linguistic and cultural diversity and they should recognize and implement effective multilingual models. It is also implied that pure enthusiasm is not enough to achieve these goals, political will and financial resources are necessary, too.

Key words: *English as a lingua franca (ELF), language education policies, diversity.*